

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2020: 47; 179–188 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2020.47.10517>

УДК 070.431:801.82:004.738.5

УКРАЇНСЬКА ОРТОЛОГІЯ НА ІНТЕРНЕТ-ПЛАТФОРМІ

Марія Яцимірська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна*

e-mail: yatsymirska2019@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3214-9611>

У статті є спроба показати функціональні можливості ортології в царині масових медіа та проаналізувати комунікативні й етичні аспекти в українському сегменті WWW. Пояснено роль освітніх порталів у популяризації української мови та вдосконаленні окремих положень її стилістики та культури; досліджено ефективність мережевих ресурсів у процесі самоосвіти. Автор привернула увагу користувачів до важливих навчальних видань, порталів мовної політики в Україні і світі, блогів, форумів на інтернет-платформі.

Ключові слова: українська мова; ортологія; норма; переконливе спілкування; візуальна інформація; аподиктичність.

Актуальність і постановка проблеми. З античних часів культуру пов'язують з мистецтвом спілкування (риторикою), майстерністю дискусій і суперечок (еристикою), переконанням (персвазією) тощо. Ортологія й походить від грецької *orthos* – правильний і *logos* – вчення. Правильність регламентують норми: імперативні, диспозитивні, символічні та ін. У медійній практиці норми не можуть обмежувати креативного мислення авторів. Рамки – потреба й прикраса для портретів. Творчі люди мають потребу розширювати межі чогось регламентованого, вони прагнуть волі й простору своїм думкам, логічній необхідності висловити емоції в особливий спосіб. Тому варто досліджувати не тільки нормативний компонент ортології, а й комунікативний, етичний, аподиктичний. «Аподиктичний текст у ЗМІ будується на основі логічних суджень, достовірних аргументів, не потребує дискусій. В аподиктичних судженнях відображаються ознаки предмета чи явища, властиві за всіх умов. Журналісти переконують читачів та опонентів безумовними фактами. Такі публікації, як правило, є відгуками на чутливі для суспільства теми: Голодомор, історична пам'ять, реформи, боротьба з корупцією»¹.

В офіційно-діловому стилі обов'язковим є неухильне дотримання імперативних норм. У травні 2019 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Важливість знання державної

¹ Яцимірська, М. Г. (2018), «Медіастилістика: символічні норми та аподиктичність», *Вісник Львівського університету, Серія Журналістика*, вип. 43, с. 262.

мови, організація самоосвіти на доступних сайтах інтернету впливає зі змісту перших статей Закону:

«1. Єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова. 2. Статус української мови як єдиної державної мови зумовлений державотворчим самовизначенням української нації. 3. Державний статус української мови є невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави. 4. Статус української мови як єдиної державної мови в Україні визначається виключно Конституцією України. 5. Порядок функціонування і застосування державної мови визначається виключно Законом. 6. Навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах, зокрема навмисне застосування її з порушенням вимог українського правопису і стандартів державної мови, а також створення перешкод та обмежень у застосуванні української мови тягнуть за собою відповідальність, встановлену Законом. 7. Статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом. 8. Українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України»².

З метою успішної імплементації Закону створено інститут Уповноваженого із захисту державної мови. У жовтні-листопаді 2019 року питання призначення Уповноваженої особи в Кабінеті Міністрів України дискутувалося в колах української інтелігенції. Це привело до відкритого звернення під назвою «Призначити гідного Уповноваженого із захисту української мови», в якому визначні науковці, письменники, артисти, державні діячі написали: «Ми глибоко занепокоєні станом виконання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» і спробами нівелювати роль ключової інституції, покликаної втілювати цей закон... Ті норми закону, які вже набули чинності, масово порушуються. І пов'язано це не лише з небажанням багатьох посадовців забезпечувати їх виконання, але в першу чергу з тим, що уряд досі не призначив Уповноваженого з захисту державної мови. Уряд мав призначити Уповноваженого ще до 16 жовтня 2019 р. ... Міністр культури, молоді та спорту кілька місяців зволікав з поданням під приводом пошуку найкращого кандидата, але в підсумку подав кандидатуру завідувачки кафедри журналістики Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв) Тетяни Монахової. Не маючи нічого проти пані Монахової як людини ми разом з тим змушені нагадати: закон передбачає призначення на цю посаду кандидата, який має досвід правозахисної діяльності або досвід діяльності із захисту державної мови та здатний за своїми діловими і моральними якостями, освітнім і професійним рівнями виконувати відповідні посадові обов'язки. Однак міністр Бородянський відкинув подані на його розгляд кандидатури людей, які системно й успішно захищали українську мову, і пропонує натомість людину, яка не відзначилася жодними публічними діями з підтримки Закону про державну мову чи захисту мовних прав українців. Та-

² Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), *Голос України*, 15 травня, URL: <http://www.golos.com.ua/documents/2704zw.pdf> (останній перегляд 02 December 2019).

кий крок міністра важко розцінити інакше, як прагнення нівелювати роль і значення інституту Уповноваженого... На наше переконання, з двох кандидатів, внесених на розгляд Уряду, лише один відповідає визначеним Законом критеріям і завданням, які має виконувати Уповноважений... Зважаючи на вищевикладене закликаємо прем'єр-міністра і всіх членів Кабінету Міністрів України винести питання про призначення Уповноваженого з захисту державної мови на найближче засідання Уряду і призначити на цю посаду Тараса Дмитровича Кременя» (<https://bit.ly/2NVO828>). 27 листопада 2019 р. Кабінет Міністрів затвердив на посаду Уповноваженого із захисту української мови Тетяну Монахову, доктора філологічних наук із Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Новітні технології поширення інформації, зокрема інтернет, є потужним джерелом знань, обміну ідеями, професійного спілкування без обмеження в просторі й часі. В українському сегменті мережі представлені освітні портали, блоги, професійні видання з культури мови, форуми з проблемних питань мови і політики, мовні консультації, складнощі перекладу тощо. Весь цей масив безцінної праці науковців, медійних аналітиків потребує уважного вивчення, систематизації й пошуку способів донести все раціональне до найширшого кола суспільних груп.

Мета статті – показати функціональні можливості ортології в царині масових медіа; проаналізувати комунікативний та етичний аспект культури мови; з'ясувати роль публічних дискусій науковців в удосконаленні українського правопису; простежити наповненість мережевих ресурсів навчальними виданнями, блогами, форумами на інтернет-платформі та їх значення для вивчення української мови як державної.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийняття мовного Закону і поява нової редакції «Українського правопису»³ були важливими подіями в освітянському і науковому середовищі. Це зумовило переважну більшість суспільства реалізувати поставлені завдання з особливою відповідальністю, розуміючи роль державної мови як вагомого чинника національної безпеки. Інфографіка є однією з технік сконцентровано подати інформацію й доступно пояснити, що саме на практиці означатиме забезпечення функціонування української мови як державної. З цією метою в соціальних мережах поширено продукт каналу 24 під назвою «Що передбачає Закон про мову» (рис. 1).

Нова редакція «Українського правопису» була предметом обговорення в усіх ЗМІ (друкованих та електронних). Перші блоки дискусій присвячені складу правописної комісії на предмет компетентності окремих членів у питаннях української мови. Другий аспект – обговорення якісного контенту правопису, уточнень і змін деяких правил, наповнення новітніми ілюстраціями в різних розділах. Третій аспект – реалізація нової редакції правопису в мовній практиці. Презентація «Українського правопису» на інтернет-платформі зроблена з урахуванням доведеної ефективності візуальної інформації. На рисунку 2 показано анонс офіційного видання у видавництві «Наукова думка». У соціальних мережах це повідомлення поширили тисячі користувачів за кілька днів від його появи в мережі.

³ «Український правопис» (2019), *Наукова думка*, Київ, 392 с.

Рис. 1. Інфографіка до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019).

Рис. 2

Вивчення та аналіз мережевих ресурсів, які порушують питання української мови, переконують у вагомості насамперед електронних словників. Словник.ua – портал української мови та культури. Ортологія тут визначена як «розділ мовознавства, який вивчає культуру мови, норми мови, відхилення від цих норм, мовні неправильності, доцільність використання варіантних мовних засобів»⁴. На порталі до послуг користувачів є форум з конкретними рубриками: «Мовні консультації», «Українська мова: вчора, сьогодні, завтра», «Складнощі перекладу», «Цікаве й корисне в інтернеті», «Захоплива, розважальна й пізнавальна українська»⁵. Пропонований сервіс допомагає швидко знайти відповідь на безліч проблемних питань.

Популярними є інтернет-ресурси в українському медіапросторі: «Портал мовної політики», мовна радіoproграма «Чорним по білому», «Почувайся європейцем – розмовляй українською», «Переходь на українську», «Як правильно говорити українською», «Розмовляй українською правильно», «СловОпис», «Уроки української мови», «UA.Modna», «Щоденник редактора», «Чиста мова» (mova.ga), «Скарбничка вчителя-філолога», «Пишемо грамотно українською мовою. Запитуйте – відповідаємо», «У царині філології», блог з культури української мови професора Олександра Пономарева на вебсайті BBC, онлайн-бібліотека українських аудіокниг «Слухай» (sluchay.com.ua), радіо «Максимум», експрес-уроки української мови Олександра Авраменка (ipro.kubg.edu.ua > ekspres-uroky), ФБ-сторінка Українського радіо «Всеукраїнський диктант національної єдності», портал «Українська мова – Вікіпедія» (<https://uk.wikipedia.org> > wiki), «Українська мова – YouTube» (<https://www.youtube.com>) та ін.

Дослідники одностайні в тому, що більшість читачів звертає увагу насамперед на зображення, заголовки, виділені фрагменти, підзаголовки, ліди тощо, а потім читає публікацію в повному обсязі. Тому візуалізація інформації є об'єктивним відгуком на сучасні виклики освітніх реформ. Картинки, відеосюжети, плакати, презентації стали частиною інтернет-індустрії та специфічної культури коментарів і вираження емоцій. Сучасні науковці дискутують, чи є зображення самостійним текстом, чи доповненням до нього. Контент-аналіз мережевого спілкування дає підстави стверджувати, що читач переводить візуальні образи у вербальні й сприймає їх як цілісність. За тієї умови зображення функціонує як самостійний текст і на нього поширюються закони вербальних жанрів. Взаємодія тексту та майстерних ілюстрацій створює передумови ефективного засвоєння, приміром, імперативних (рис. 3) та диспозитивних (рис. 4) норм правопису, який є основою ортології.

Як і кожний вербальний жанр, зображення також можна інтерпретувати, аналізувати, узагальнювати. Візуальне оформлення правила запам'ятовується швидше й легше сприймається. На рис. 4 показано варіантні (диспозитивні) правила, які через зображення повинні сприйматися як логічні інформаційні акценти, скеровані на розумне сприйняття змін до правопису.

Переглядаючи малюнки, карикатури, плакати тощо, читачі більш схильні креативно й абстрактно мислити. Візуалізація текстів не є репродукцією чогось, в ній реалізується комунікативна інтенція, імпліцитний задум чи персвазивна ідея.

⁴ «СЛОВНИК.ua» – портал української мови та культури, «Ортологія», available at: <https://qrqo.page.link/RRHrq> (accessed 01 December 2019).

⁵ «СЛОВНИК.ua», форум, available at: <http://forum.slovyk.ua/> (accessed 04 December 2019).

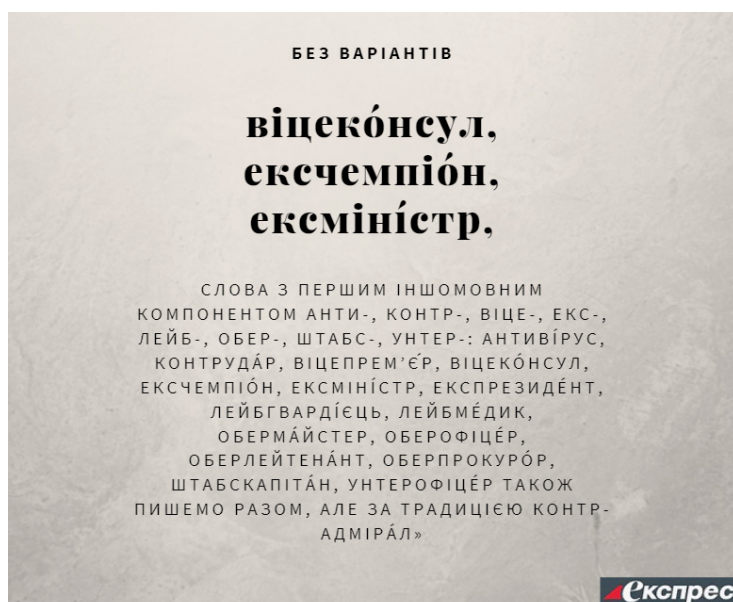

Рис. 3. Імперативні норми (без варіантів).

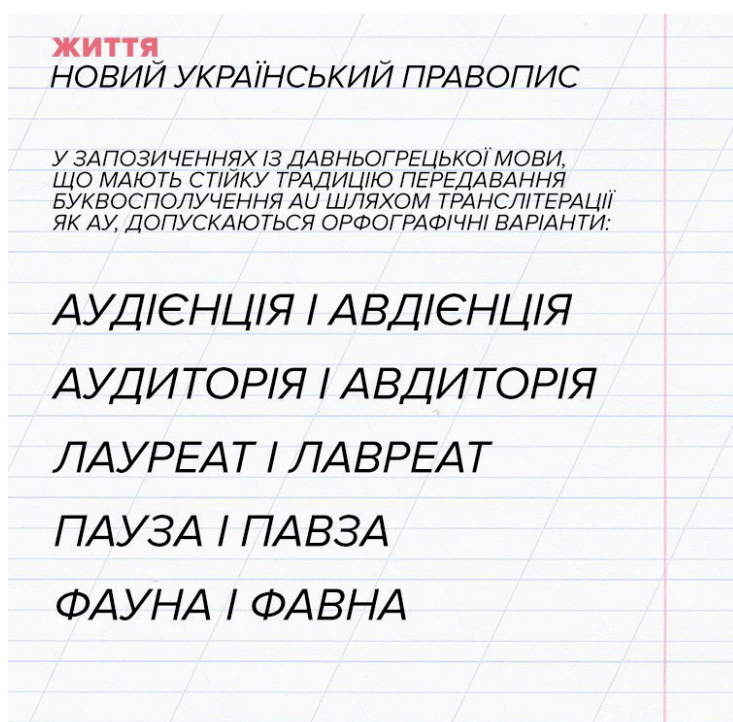

Рис. 4. Диспозитивні норми (правильними є обидва варіанти написання).

Скажімо, поширеними є помилки в усному публічному мовленні. Вимова і наголос є архіважливим елементом української ортології. У програмах ЗМІ журналісти чи гості студії припускаються багатьох акцентуаційних помилок у словах: тризУб, український, магістерський, уподобання, текстовий, течія, мережа, фаховий, металургія, багаторазовий, бешкет, бородавка, босоніж, боязнь, бурштиновий, вигода (користь), вигода (зручність), видання, завдання, пізнання, навчання, зібрання, визвольний, вимога, витрата, вишиваний, відвезти, відвести, відомість (список), відомість (повідомлення, дані, популярність), дещиця, довідник, закінчити, закладка (у книзі), закрутка, феномен, хаос (у міфології: стихія), хаос (безлад), царина, цінник, ризом, ремінь (пояс), решето, ринковий, рівнина, роздрібний, рукопис, русло, щелепа... (osvita.ua). Приміром, День вишиванки помилково називають Днем вишиванки. Візуалізація такої помилки допоможе правильній вимові поширеного слова (Рис. 5).

Рис. 5. Правильна вимова – вишиванка. Отже, День вишиванки.

Сайти в соціальних мережах популяризують милозвучні слова, правильні наголоси, несподівані емоційні вислови та красиві відповідники до іншомовних запозичень. Щоденно на цю тему подають матеріали спільнота СловОпис, сайт «Уроки української мови», Українське радіо, радіо Максимум та інші ЗМІ. Мовна особистість журналіста – ключовий чинник у мереживі медійних публікацій. Його слово справляє враження тоді, коли читач відчуває знання Автора, обізнаність з темою, талант писати доступно.

У царині медіаосвіти важливим компонентом професіоналізму журналіста є глибоке знання мовознавчих дисциплін. Мова ЗМІ віддзеркалює природу громадянського суспільства й відіграє важливу роль у формуванні світогляду молодого політичної еліти. У суті кожного слова на інтернет-платформі сфокусована суспільна думка, яка реагує на сучасні події у світі чи власній країні (Зе-команда, позеленений парламент, порохобот, трампізація, путінізм, ватник, совок, вишиватник та ін.). Журналісти подають імпульси читачеві експресивними словотворами, візуалізованою інформацією чи іншими нестандартними висловлюваннями, а мовна практика фіксує найприйнятніший літературний варіант їх кодифікації.

Українська ортологія як наука про культуру мови підказує суспільству шлях до мобільної грамотності. Соціологічні опитування засвідчують, що читачі не до-

віряють авторові, якщо в його матеріалі є граматичні чи логічні помилки. Це асоціюється з поверховістю знань. З огляду на широкий спектр проблем, які порушують освітні портали, дослідники повинні постійно робити контент-аналіз публікацій і виробляти практичні рекомендації на перспективу. Інтернет-ресурси мають шанс бути у фокусі потреб суспільства. Приміром, «Портал мовної політики» особливо популярний серед віртуальної спільноти. Мета цього проєкту – «зібрати в одному місці інформацію про становище української мови в суспільстві та людей, яким це становище не байдуже». Команда порталу вважає своїми завданнями: «просувати ідеї про необхідність утвердження української мови як єдиної домінуючої мови в суспільстві; зібрати матеріали про мови в суспільстві (в тому числі, досвід інших країн; стати платформою для обговорення думок, ідей, концепцій; координувати дії з безпосередньої популяризації мови». Проєкт живе на волонтерських засадах. Як зазначають шановні Автори порталу, «З вдячністю приймемо будь-які ідеї, думки, скарги, коментарі, пропозиції щодо співпраці тощо...»⁶.

Українське кіно. У кіно – багатство української мови різноаспектне: властиві звуки, вимова, кольори, емоції, фрази, стилістика, культура, традиції тощо. У 2019 році відомі режисери зробили свій блискучий внесок у відновлення престижу української мови, її функціональних можливостей зворушувати серця мільйонів людей через кіно. На платформі інтернету є змога побачити сучасні фільми: «Соловей співає», «Гуцулка Ксеня», «Захар Беркут», «Інший Франко» (про сина Івана Франка – Петра Франка), «Ціна правди» та ін.

Висновки. 1. Дослідження інтернет-ресурсів в українському сегменті світової мережі показали, що віртуальна платформа забезпечує презентацію суспільної думки на питання мовної політики в Україні, освітньої реформи, функціонування української мови як державної. Однак на волонтерських засадах це робити важко, потрібна державна підтримка видання словників, навчальних підручників, електронної бібліотеки тощо. 2. У соціальних мережах питання української мови є головною темою в публічному обговоренні, насамперед мовного Закону України, нової редакції «Українського правопису», проблем культури й стилістики ділового спілкування. 3. В електронних версіях друкованих видань читачі висловлюють свою підтримку державній мові й вимагають імплементації Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019). 4. Українська ортологія розвивається як вчення про культуру мовлення в багатьох його аспектах; комунікативній інтенції, емпатичній суті, персвазивного впливу. 5. Рівень знання української мови в Україні є проявом загальної культури її громадян. 6. Невід'ємною від культури мови є мовна свідомість. 7. На інтернет-платформі створено можливості для успішного засвоєння імперативних правил культури української мови та поширення інформації грамотно й естетично. 8. Ортологія покликана регулювати диспозитивні та аподиктичні норми в культурі масового спілкування. 9. Ортологія спільно зі стилістикою і риторикою регламентує мовний етикет, визначає критерії естетичного мовлення. 10. Етика слова вилучає маніпулювання мовними засобами.

⁶ «Портал мовної політики» (2019), URL: http://language-policy.info/2019/11/pryznachtyty-hidnoho-upovnovazhenoho-iz-zahystu-ukrajinskoji-movy-zvernennya/?fbclid=IwAR3AL0ZFOK7dQIUx-SyglmkHoygCT25_UecfDNhw-D12hT27-OELQU1kXd4 (останній перегляд 18 листопада 2019).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Блог професора Пономарева, О.Д. (2019), URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-olexandr-ponomariv-50660968> (останній перегляд 07 грудня 2019).
2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), *Голос України*, 15 травня, URL: <http://www.golos.com.ua/documents/2704zw.pdf> (останній перегляд 02 грудня 2019).
3. «Портал мовної політики. Мовна політика в Україні і світі» (2019), URL: <http://language-policy.info/> (останній перегляд 02 грудня 2019).
4. «СЛОВНИК.ua» (2019), *портал української мови та культури, ортологія*, URL: <https://qrqo.page.link/RRHrq> (останній перегляд 04 грудня 2019).
5. «СЛОВНИК.ua» (2019), *форум*, URL: <http://forum.slovnyk.ua/> (останній перегляд 04 грудня 2019).
6. «Український правопис» (2019), *Наукова думка*, Київ, 392 с.
7. Яцимирська, М. Г. (2018), «Медіастилістика: символічні норми та аподиктичність», *Вісник Львівського університету, Серія Журналістика*, вип. 43, с. 262-267.

REFERENCES

1. Blogs of prof. Ponomariv O.D. (2019), available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-olexandr-ponomariv-50660968> (accessed 07 December 2019).
2. Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as State" (2019), *Golos Ukrainy*, 15 may, available at: <http://www.golos.com.ua/documents/2704zw.pdf> (accessed 02 December 2019).
3. «Language Policy Portal. Language Policy in Ukraine and the World » (2019), available at: <http://language-policy.info/> (accessed 02 December 2019).
4. «SLOVNIK.ua» (2019), *portal of Ukrainian language and culture, orthology*, available at: <https://qrqo.page.link/RRHrq> (accessed 04 December 2019).
5. «SLOVNIK.ua» (2019), *forum*, URL: <http://forum.slovnyk.ua/> (accessed 04 December 2019).
6. Ukrainian spelling (2019), *Naukova dumka*, Kyiv, 392 p.
7. Yatsymirska, M. G. (2018), «Media stylistics: symbolic and apodicticity», *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Seriiia zhurnalistyky [Visnyk of the Lviv University. Series Journalism]*, issue 43, pp. 262-267.

UKRAINIAN ORTHOLOGY ON THE INTERNET PLATFORM

Mariya Yatsymirska

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynyk Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: yatsymirska2019@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3214-9611>*

The article is an attempt to show the functionality of orthology in the media sphere and to analyze the communicative and ethical aspects in the Ukrainian WWW segment. The role of educational portals in promoting the Ukrainian language and improving certain provisions of its style and culture are explained; effectiveness of network resources in the process of self-education is investigated. The author drew the attention of users to important educational publications, portals of language policy in Ukraine and the world, blogs, forums on the Internet platform.

Objective of the study is to show the functionality of orthology in the field of mass media; analyze the communicative and ethical aspects of language culture; to find out the role of public discussions of scientists in improving Ukrainian spelling; to track the filling of online resources with educational publications, blogs, forums on the Internet platform and their importance for learning Ukrainian as a state language.

Ukrainian orthology, as a science of language culture, tells society the path to mobile literacy. Polls show that readers do not trust the author if the material contains grammatical or logical errors. This is associated with the superficiality of knowledge. Given the wide range of issues that disrupt educational portals, researchers should constantly make content analyzes of publications and make practical recommendations for the future. Internet resources have a chance to be the focus of society's needs.

Studies of Internet resources in the Ukrainian segment of the World Wide Web have shown that the virtual platform provides a presentation of public opinion on issues of language policy in Ukraine, educational reform, functioning of the Ukrainian language as a state language. However, it is difficult to do this on a volunteer basis, and requires state support for the publication of dictionaries, textbooks, an electronic library, and more. In social networks, the issue of the Ukrainian language is the main topic in public discussion, first of all the language law of Ukraine, the new edition of the Ukrainian spelling, the problems of culture and stylistics of business communication. In electronic versions of printed editions, readers express their support for the state language and demand implementation of the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as State" (2019). Ukrainian orthology develops as a doctrine of the culture of speech in many aspects; communicative intention, empathetic essence, pervasive influence. The level of knowledge of the Ukrainian language in Ukraine is a manifestation of the general culture of its citizens. Language consciousness is an integral part of language culture. On the Internet platform, the opportunities for successful mastering of the imperative rules of the Ukrainian language culture and the dissemination of information are competently and aesthetically created. Orthology aims to regulate dispositive and apodictic norms in the culture of mass communication. Orthology, together with stylistics and rhetoric, regulates linguistic etiquette, defines the criteria of aesthetic speech. The ethics of the word eliminates the manipulation of linguistic means.

Key words: Ukrainian Language; orthology; norm; persuasive communication; visual information; apodicticity.